

УДК 378.146:005.336.5:78.071.2

Панченко Г.П.

КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ СФОРМОВАНОСТІ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВОКАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ

Анотація. Панченко Г.П. Критерії та показники сформованості творчих здібностей студентів у процесі вокальної підготовки. У статті визначено критерії та показники рівнів сформованості творчих здібностей майбутніх учителів музики в процесі вокальної підготовки.

Ключові слова: критерії, творчі здібності, майбутній учитель музики, вокальна підготовка.

Аннотация. Панченко Г.П. Критерии и показатели уровней сформированности творческих способностей студентов в процессе вокальной подготовки. В статье определены критерии и показатели уровней сформированности творческих способностей будущих учителей музыки в процессе вокальной подготовки.

Ключевые слова: критерии, творческие способности, будущий учитель музыки, вокальная подготовка.

Summary. Panchenko G.P. Criteria and indices of students' creative abilities forming in the process of vocal training. The article defines criteria and indices of creative abilities levels forming of future teachers of music during vocal training.

Key words: criteria, creative abilities, future teacher of music, vocal training.

Постановка проблеми. Проблема формування творчих здібностей особистості постає однією із ключових у сучасній педагогічній науці у зв'язку з утвердженням концепції особистісно зорієнтованої освіти (О.Бондаревська, Б.Гершунський, І.Якіманська), основним завданням якої є створення умов для повноцінного прояву і відповідного формування творчих здібностей та особистісних якостей вихованців. У зв'язку з цим нагальною потребою є необхідність підготовки нової формації вчителів, здатних до виявлення власної професійної індивідуальності, опанування механізмом саморозвитку, творчого використання могутнього потенціалу музичного мистецтва у навчально-виховному процесі, розвитку творчих здібностей особистості, що концентрують її духовні сили, емоції, почуття, уяву, фантазію, інтелект. Вивчення педагогічного потенціалу дисципліни „Вокальний клас” доводить її унікальність як засобу розвитку творчих здібностей майбутніх учителів музики, оскільки передбачає емоційну насиченість навчальних занять, розвиток вокальної техніки на основі урахування природних задатків особистості, усвідомлення особистістю значення творчого саморозвитку для успішного виконання художньо-педагогічної діяльності. Проблема дослідження відповідає комплексній науково-дослідній темі кафедри диригентського і вокального мистецтва МДПУ імені Богдана Хмельницького.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Феномен творчих здібностей ґрунтовно досліджено у наукових працях знаних вітчизняних і зарубіжних філософів та культурологів (Г.Сковорода, М.Бахтін, М.Бердяєв, І.Зязюн та ін.), психологів і педагогів (В.Роменець, С.Рубінштейн, В.Сухомлинський, С.Сисоєва). Висвітленню актуальних теоретичних питань і розробці методології розвитку творчих здібностей особистості в процесі музичної діяльності присвячені праці Б.Асаф'єва, Н.Ветлугіної, Б.Яворського та інших дослідників, які вважали предмети музичного циклу ефективним засобом творчого розвитку особистості.

Формулювання цілей статті. Метою статті є розробка критеріїв та показників, за допомогою яких стає можливим визначення рівнів розвитку творчих здібностей майбутнього вчителя музики в процесі вокальної підготовки.

Виклад основного матеріалу. Головною метою педагогічного експерименту виступає якісний і кількісний аналіз тих змін, які виявляються у ході професійної підготовки майбутнього вчителя музики. Констатація наявного рівня розвитку здібностей є досить складною проблемою, оскільки вимірювання в педагогічній діяльності має певну умовність. Для отримання достовірних даних щодо розвиненості творчих здібностей студентів у процесі вокальної підготовки, констатувальний етап експерименту здійснювався за допомогою емпіричних методів дослідження (прямого та опосередкованого спостереження, анкетувань, тестувань, виконання музично-творчих завдань,

вивчення результатів педагогічної діяльності, експертних оцінок тощо). Критерії (від грец. *kriterion* – засіб судження, мірило) – як “мірило достовірності людських знань, їхньої відповідності об’єктивній дійсності” [2, с. 420], застосовуються під час оцінювання, визначення, класифікації, діагностування педагогічних явищ на основі загальнонаукових принципів.

Констатувальний експеримент проходив у природних умовах навчально-виховного процесу денного та заочного відділень факультету мистецтв та художньої освіти, а також під час педагогічних практик у загальноосвітніх закладах різного типу (загальноосвітні школи, гімназії, школа-комплекс). У ньому взяли участь 296 респондентів, серед них студенти денного та заочного відділень, які навчались за спеціальностями “Музика і художня культура”, “Музика і хореографія”, “Музика та методика виховної роботи”, “Музика та практична психологія”, викладачі, вчителі музики.

Проведення констатувального експерименту базувалося на науково-теоретичному аналізі досліджуваного явища. Виходячи з поставленої мети і завдань, були розроблені критерії та показники, які дозволяють визначити діагностичні характеристики рівнів розвиненості творчих здібностей майбутнього вчителя музики: мотиваційно-інформаційний, емоційно-операційний та педагогічно-творчий.

● Мотиваційно-інформаційний критерій вказує на стійкий інтерес до музичного та вокального мистецтва, відкритість виконавському досвіду та зацікавленість процесом музичної творчості.

Показниками цього критерію є:

- ▶ внутрішня потреба у спілкуванні з мистецтвом та зацікавленість процесом музичної творчості, готовність виконувати музичні завдання;
- ▶ позитивне ставлення до вокальної музики й до власної співацької діяльності, досягнення найкращого результату у виконанні вокальних творів;
- ▶ розуміння ролі засобів музичної виразності у розкритті музичного образу.

● *Емоційно-рефлексивний* критерій виявляє здатність музикантів до емоційно-рефлексивних реакцій, наявність здібностей до естетичного переживання краси музичного образу, досягнення емоційної сутності твору.

Для цього критерію характерними є такі показники:

- ▶ емоційний відгук на музику та усвідомлення емоційної реакції під час слухання музичних творів;
- ▶ вокально-виконавські навички (емоційність виконання, виразність фразування, художнє втілення образу);
- ▶ артистизм у виконанні, виразність сценічного втілення вокального твору (відповідність міміки, жестів художньому змісту твору; музично-виконавський ентузіазм).

Другий критерій передбачає наявність адекватного емоційного відгуку на виконуваний вокальний твір, усвідомлення відповідних образних слухових уявлень, вокально-технічних та вокально-виконавських умінь (чистота інтонування, володіння співацьким диханням, навичками резонування, чіткість дикції та артикуляції та ін.), вміння контролювати свій емоційний стан під час виступу на сцені.

● Діяльнісно-творчий критерій виявляється індикатором ставлення до мистецтва і самого себе, розвиненості творчої уяви та асоціативного фонду, прагнення до самовдосконалення, самореалізації у музично-творчій діяльності.

Даний критерій визначається такими показниками:

- ▶ кмітливність, гнучкість у процесі розв'язання музично-творчих завдань;
- ▶ надситуативна активність у музично-творчій діяльності, бажання створювати музику, імпровізувати;
- ▶ самостійність у застосуванні виконавських прийомів, наполегливість у подоланні перешкод.

Відповідно до визначених критеріїв було обґрунтовано суттєві ознаки низького (*репродуктивно-традиційного*), середнього (*частково-продуктивного*) та високого (*продуктивно-творчого*) рівнів розвитку творчих здібностей студентів у вокальному класі.

Низький рівень. Його показниками є: стереотипне мислення, нездатність до висування кількох варіантів художнього рішення; задовільний рівень володіння вокальними та виконавськими навичками (вокальний твір виконується з текстовими та інтонаційними огріхами; стилістично недостовірно, емоційно збіднено, не виразно); створення художнього образу відбувається на основі наслідування; виконавська і вербальна інтерпретація має формальний характер і пов'язана лише з елементарною передачею нотного тексту, під час реалізації художнього замислу потрібна допомога у виборі виразних засобів; нездатність до прогнозування та планування процесу, результатів вирішення творчих завдань; потреба допомоги у контекстному, інтелектуально-емоційному прочитанні нотного тексту; перевага зовнішньої мотивації; відсутність спрямованості волі на виконавську реалізацію художнього замислу; відсутність інтелектуальної та емоційної готовності до творчого пошуку.

Достатній рівень свідчить про можливість продукувати деяку кількість варіантів вирішення творчих завдань, достатній рівень вокальної техніки (виконання творів характеризується як художнє та виразне, текстуально вірне, стилістично достовірне, емоційне, надійне); виокремлення проблем і постановка творчих завдань відбувається за підказкою педагога; інтелектуальний та емоційний рівень готовності до творчого пошуку; здатність до інтелектуально-емоційного пізнання нотного тексту за підказками педагога; обмежений вибір виражальних засобів і технічних прийомів, дещо спрощену

виконавську інтерпретацію, виконавська реалізація художнього замислу відбувається за допомогою педагогічного стимулювання; мотиваційна сфера містить як зовнішні, так і внутрішні фактори. Студенти, які знаходяться на високому рівні розвитку творчих здібностей, демонструють: нешаблонне мислення, яке виявляється в умінні створювати декілька варіантів вирішення творчих завдань, здатності приймати оригінальні, асоціативно віддалені, нестандартні рішення; володіння вокальними навичками на високому рівні (виконання творів бездоганне, звучання голосу високо позиційне, тембрально збагачене, виразне, текстуально вірне, стилістично достовірне, емоційне, артистичне, надійне); оригінальність та яскравість виконавської інтерпретації вокального твору, єдність розуміння художнього змісту і форми музичного твору; самостійне інтелектуально-емоційне пізнання музичного тексту (самостійна робота з авторським текстом, вибір виразних засобів та виконавських прийомів); активність волі у виконавській реалізації художнього замислу; потребу у постійному спілкуванні з музичним мистецтвом; сформованість внутрішньої мотивації до творчості. Показники рівнів сформованості творчих здібностей за розробленими критеріями відображено у таблицях (див. табл.1, 2, 3):

Таблиця 1

Показники рівнів сформованості творчих здібностей за мотиваційно-інформаційним критерієм

Низький (репродуктивно-традиційний)	Середній (частково-продуктивний)	Високий (продуктивно-творчий)
Відсутнє чітке виконавське уявлення про твір, у виборі виразних засобів потрібна допомога (створення художнього образу відбувається на основі наслідування); розуміння засобів музичної виразності не повне; мислення стереотипне (нездатність до висування кількох варіантів художнього рішення); слабо розвинені уява, фантазія, на низькому рівні продукування образних асоціацій і нездатність до самостійної інтерпретації вокального твору.	Виконання логічне, емоційно-почуттєве, присутні окремі недоліки; дещо спрощена вербально-виконавська інтерпретація; інтелектуально-творча ініціатива у розучуванні та виконанні вокальних творів виявляється фрагментарно; при додатковому стимулюванні виникає гнучкість, оригінальність мислення (можливість продукувати деяку кількість варіантів рішення); достатньо розвинені фантазія та уява; достатнє володіння музичною інформацією.	Здатність до вибору доцільних виразальних засобів, самостійного бачення і постановки проблем, нестандартних рішень; здатність створювати декілька варіантів музичного рішення; повноцінне володіння музичною інформацією; позитивно забарвлене систематичне спілкування з музичним мистецтвом.

Таблиця 2

Показники рівнів сформованості творчих здібностей за емоційно-рефлексивним критерієм

Низький (репродуктивно-традиційний)	Середній (частково-продуктивний)	Високий (продуктивно-творчий)
Оволодіння вокально-технічними навичками виявляється слабким; техніка превалює над художнім началом; відсутнє чітке осмислення результатів діяльності; майже відсутня установка на творчість.	Авторський текст передається вірно, але емоційна трактовка не досить переконлива; неповна концентрація уваги, думок та почуттів на діяльності; здійснюють пошук Власного рішення емоційного змісту твору; перехід до змістовно-спонукальних мотивів навчальної діяльності; мотиваційна сфера підпорядковується, в основному, зовнішньому контролю.	Яскравою ознакою внутрішньої (творчої) мотивації є відчуття повної включеності у діяльність; процес творчості супроводжується позитивними емоціями; пріоритет творчосмислових мотивів у навчальній діяльності; покладаються на внутрішній контроль; виявляють здатність до керування власним емоційно-творчим станом; яскраво виражена мотивація до само-вдосконалення та саморозвитку.

Таблиця 3

Показники рівнів сформованості творчих здібностей за діяльнісно-творчим критерієм

Низький (репродуктивно-традиційний)	Середній (частково-продуктивний)	Високий (продуктивно-творчий)
Слабко або зовсім не виявляється інтелектуально-творча ініціатива в процесі розумування та виконання вокальних творів; нейтральне ставлення до творчості; відсутність бажання займатись вокально-виконавською діяльністю; відсутня самостійність у застосуванні виконавських прийомів; демонстрація репродуктивного характеру самостійної роботи над вокальним твором.	Помітна потреба у самовираженні через творчість; інколи спостерігається прагнення до самостійної інтерпретації вокального твору; застосування виконавських прийомів є наслідком педагогічного стимулювання; потреба у вокальному виконавстві виявляється не стабільною.	Здатність до нестандартних рішень; інтерес до музично-творчих проблем; самостійність при створенні інтерпретацій; активність у різних видах виконавської діяльності; потреба у постійному спілкуванні з вокальним мистецтвом, прояв свого творчого "Я"; домінантна установка на перетворювальну продуктивну діяльність.

Висновки. На основі визначених структурних компонентів творчих здібностей майбутнього вчителя музики (мотиваційно-пізнавального, технологічно-регулятивного, креативно-діяльнісного) та їхніх якісних характеристик, розроблено критерії та показники сформованості творчих здібностей майбутнього вчителя музики в процесі вокальної підготовки, а саме: мотиваційно-інформаційний, емоційно-операційний, педагогічно-творчий, змодельовано рівні розвитку сформованості творчих здібностей: репродуктивно-традиційний (недостатній), частково-продуктивний (достатній) і продуктивно-творчий (інтенсивний), які можуть бути підтверджені або спростовані у ході діагностування даного феномену на констатувальному етапі нашого дослідження.

Перспективою дослідження є з'ясування особливостей прояву творчих здібностей; у відповідності до створених критеріїв та показників, визначення рівнів сформованості творчих здібностей майбутніх учителів музики у процесі вокальної підготовки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондаревская Е.В. Теория и практика личностно-ориентированного образования / Е.В.Бондаревская. – Ростов н/Д:- РГПУ,- 2000. -367 с.
2. Кремень В.Г., Ільїн В.В. Філософія: Логос, Софія, Розум: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / В.Г. Кремень, В.В. Ільїн – К.: Книга, 2006. -432 с.
3. Рудницька О.П. Педагогіка загальна та мистецька / О.П. Рудницька. – навч. посіб. – К.: Інтерпроф,- 2002. – 270 с.
4. Способности и склонности: комплексное исследование / под ред. Э.А.Голубевой. – М.: Педагогика, 1989. – 197 с.
5. Якиманская И.С. Разработка технологии личностно-ориентированного обучения / И.С.Якиманская // Вопросы психологии. – 1995. – № 2. – С. 31-42.